

Szubjektív jóllét és szabadidő – A 15–17 évesek szabadidős tevékenységeinek és az étellel való elégedettségüknek összefüggései¹

Balogh Karolina

BALOGH KAROLINA: Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet –
balogh.karolina@tk.hu

Köszönetnyilvánítás

Szeretnék köszönetet mondani Kopasz Mariannak és Huszár Ákosnak akik észrevételeikkel jelentősen segítettek a tanulmány elkészítését, valamint Kovách Imrének is, aki szintén szakmai támogatást nyújtott a cikk elkészítésének folyamatában.

ABSZTRAKT A szubjektív jóllét vizsgálatokat az elmúlt 25 évben a gyermekekre is kiterjesztették, amelyek eredményei a társadalmak minőségére vonatkozó külön indikátorrá váltak (Dinisman – Ben-Arieh 2016, Róbert et al. 2020). A gyermekek szubjektív jóllétének megismerése azért is kiemelkedően fontos, mert általános közérzetük kihat a testi és lelki egészségükre, fejlődésükre. Dinisman és Ben-Arieh (2016) azt is kiemeli, hogy a gyermekek szubjektív jóllétének tanulmányozása összhangban van az ENSZ Gyermekjogi Egyezményével, és eszközként szolgál a gyermekek hangjának felerősítésére. A tanulmány a 2016-os Mikrocenzus adatain vizsgálja, hogy a magyar 15–17 éves gyermekek szabadidő-eltöltése milyen kapcsolatban áll a szubjektív jóllétükkel. Emellett külön figyelmet fordít arra, hogy a szabadidős tevékenységekhez való hozzáférésben tapasztalható-e különbségek a gyermekek egyes szociodemográfiai jellemzői mentén, ezáltal befolyásolva a szubjektív jóllétüket.

Kulcsszavak: szabadidős tevékenységek, szubjektív jóllét, étellel való elégedettség,

Subjective well-being and leisure time – Associations between leisure time activities and life satisfaction among the 15–17-year-old youth

ABSTRACT Subjective well-being studies have been extended to children over the past 25 years, and their results have become a specific indicator of the quality of societies (Dinisman – Ben-Arieh 2016, Róbert et al. 2020). Understanding children’s subjective well-being is also of paramount importance because their general well-being affects their physical and mental health and development. Dinisman and Ben-Arieh (2016) also point out that studying children’s subjective well-being is in line with the UN Convention on the Rights of the Child and serves as a tool to amplify children’s voices. This study uses data from the 2016 Microcensus to investigate the relationship between the leisure time activities of Hungarian children aged 15-17 and their subjective well-being. It also pays particular attention to whether there are differences in children’s access to leisure activities along certain socio-demographic characteristics, thereby influencing their subjective well-being

Keywords: leisure time activities, subjective well-being, life satisfaction

¹ A tanulmány létrejöttét a NKFI 128965 számú kutatási programja támogatta.

BEVEZETÉS

A szubjektív jóllét az emberek saját életükre vonatkozó észlelését és értékelését jelenti (Campbell et al. 1976), amely az életminőség fontos indikátora az egyének és a társadalom vonatkozásában is (Diener et al. 2003). Az étellel való elégedettség a szubjektív jóllét kognitív dimenziója, amely az emberek értékelését fejezi ki, amikor összevetik saját élethelyzetüket az ideálisnak tartott állapottal (Cantril 1965, Sallay 2005). Az étellel kapcsolatos emóciók pedig a szubjektív jóllét affektív dimenzióját jelentik (Sallay 2005, Rees 2018, Róbert et al. 2020).

A szubjektív jóllét vizsgálatokat az elmúlt 25 évben a gyermekekre is kiterjesztették, amelyek eredményei a társadalmak minőségére vonatkozó külön indikátorrá váltak (Dinisman – Ben-Arieh 2016, Róbert et al. 2020). A gyermekek szubjektív jóllétének megismerése azért is kiemelkedően fontos, mert általános közérzetük kihat a testi és lelki egészségükre, fejlődésükre. Dinisman és Ben-Arieh (2016) azt is kiemeli, hogy a gyermekek szubjektív jóllétének tanulmányozása összhangban van az ENSZ Gyermejközi Egyezményével, és eszközként szolgál a gyermekek hangjának felerősítésére.

A gyermekek szubjektív jóllétének vizsgálatára több mérőeszköz is kifejlesztésre került: a személy globális életelégedettségének átfogó, egydimenziós (kontextusmentes) méréseitől a specifikus életterületeket érintő többdimenziós (területpécifikus) mérésekig (Dinisman – Ben-Arieh 2016, Róbert et al. 2020, Széll et al. 2021). A gyermekek szubjektív jóllétének vizsgálata pedig az ezt befolyásoló tényezők feltárására törekszik (Konu et al. 2002, Goswami 2014, Dinisman – Ben-Arieh 2016). Ezek a vizsgálatok a legtöbb esetben a már serdülő korú gyermekekre koncentrálnak (Róbert et al. 2020).

A gyermekek szubjektív jóllétét Magyarországon eddig az egészséggel foglalkozó kutatásokban (Sallay 2005, Örkényi – Kökönyei 2019), valamint iskolai kontextusban vizsgálták (Örkényi – Koszonits 2004, Nagy et al. 2019), amelyek kitértek a szociodemográfiai háttér vizsgálatára is (Örkényi – Kökönyei 2019, Róbert et al. 2020).

A tanulmány célja annak feltárása, hogy a magyar 15–17 évesek szabadidő-eltöltése milyen kapcsolatban áll a szubjektív jóllétükkel. Emellett külön figyelmet fordít arra, hogy a szabadidős tevékenységekhez való hozzáférésben tapasztalható-e különbségek a gyermekek egyes szociodemográfiai jellemzői mentén, ezáltal befolyásolva a szubjektív jóllétet. Ezt a vizsgálatot a 2016-os Mikrocenzus Társadalmi Rétegződés felvétele teszi lehetővé, amelyben a társadalmi státuszt felmérő kérdések mellett helyet kaptak a szubjektív jóllétre, a szabadidős tevékenységekre, valamint kapcsolatokra és részvételre vonatkozó kérdések is.

A gyermekek szubjektív jólléte és a szociodemográfiai tényezőket vizsgáló hazai és nemzetközi kutatások eredményei szerint gyermekkorban az életkor emelkedésével romlik az étellel való elégedettség mértéke, valamint a fiúk többségében elégedettebbek, mint a lányok (Konu et al. 2002, Goswami 2014, Dinisman – Ben-Arieh 2016, Örkényi – Kökönyei 2019, Róbert et al. 2020). A kutatások szintén rávilágítanak arra, hogy a szegénység, valamint a materiális depriváció rontja a legnagyobb mértékben a gyermekek szubjektív jóllétét (Konu et al. 2002, Goswami 2014, Dinisman – Ben-Arieh 2016), de a családjuk anyagi helyzete miatt aggódó gyermekek is kevésbé elégedettek az életükkel (Róbert et al. 2020). A kutatások egybehangzó eredménye azonban, hogy a szociodemográfiai változók magyarázó ereje nagyon alacsony (Konu et al. 2002, Goswami 2014, Dinisman-Ben-Arieh 2016). A pszichológiai irányultságú kutatások a személyiség egyes aspektusainak bevonásával egészítették ki a vizsgálatokat,

amelyek nagyobb magyarázó erővel bírnak. Az eredmények szerint a gyermekek érzelmi stabilitása, valamint a nyitottság jelentősen növelik a szubjektív jóllétet (Goswami 2014). Más – nem pszichológiai – kutatások is, szubjektív változók bevonásával növelték a modellek magyarázó erejét. Az eredményeik szerint a szülők támogató jelenléte, a közös családi elfoglaltságok, közeli barátok, a biztonságos iskolai környezet mind növelik a szubjektív jóllét mértékét (Konu et al. 2002, Örkényi – Koszonits 2004).

A SZABADIDŐ ÉS A SZUBJEKTÍV JÓLLÉT KAPCSOLATA

A szakirodalomban elfogadott definíció szerint a szabadidő az az idő, amelyben a fizetett vagy nem fizetett munkán, valamint a személyes kötelezettségeken túl az emberek rendelkezésére áll (Haworth-Veal 2004). Ennek, az alapvetően rekreációs célokra fordítható időnek a felszabadulása történetileg az ipari társadalmak kialakulásához kötődik. A későbbiekben a szabadidő eltöltése kölcsönhatásban állt a fogyasztói társadalom kialakulásával, hiszen a megnövekedett szabadidő mennyisége tette lehetővé számos időigényes fogyasztási tevékenység megvalósulását, ugyanakkor a szabadidőben igénybe vett szolgáltatások egyre nagyobb részt képviselnek a fogyasztás szerkezetében. Az információs társadalom kiépülése pedig a szabadidős tevékenységek új generációját alakította ki, amely elsősorban a digitális tartalmak fogyasztását jelenti (Fekete 2014, Fekete – Tibori 2018). A szabadidő eltöltésének tipologizálásával foglalkozó kutatások kísérletet tesznek arra, hogy az alapvető felosztáson túl, pl. passzív (pl. pihenés) és aktív (pl. sport, kézimunka) szabadidős tevékenységeken belül különböző csoportokat határozzanak meg. Más felosztás szerint megkülönböztethetjük a strukturált (pl. zeneóra) és strukturálatlan (pl. zenehallgatás) szabadidős tevékenységeket (Fletcher 2003). További csoportosítás szerint megkülönböztethetők a szabadban töltött tevékenységek, a művészeti tevékenységek, a barátokkal töltött idő, de elkülöníthetők a szabadidős sportok, az otthoni tevékenységek, vagy a fogyasztásorientált tevékenységek (Pikó 2005). Falussy Béla (2002) képernyőalapú és képernyőn túli tevékenységek szerint osztotta fel a szabadidőt. A képernyőn túli tevékenységek között megkülönböztette a kultúráközvetítő intézmények látogatását (pl. színház), a társas szabadidő-eltöltést, az otthoni kulturális tevékenységekkel töltött szabadidőt (pl. olvasás) és a szabadlevegős tevékenységeket (pl. kirándulás). A képernyőalapú tevékenységek között megkülönböztette a tévé- (film-)nézést és a számítógépezést (internetezést).

A szabadidő eltöltésének kérdése kiemelt prioritást élvez a gyermekekkel foglalkozó kutatásokban, hiszen az elmúlt két évtizedben egyre erősödik a szakemberek aggodalma, hogy a fizikai és szellemi szabadidő eltöltésére fordított idő egyre csökken, az új szabadidős tevékenységek javára, mint a tévézés, a számítógépes játékok, és a közösségi médián eltöltött idő (Mota et al. 2007, Piko – Keresztes 2008, Rees 2018). Egy friss Z-generációval² foglalkozó kutatás szerint egy diák hétköznap átlagosan 6,4 órát, hétvégén akár 10-12 órát is tölt médiahasználattal, ami azt jelenti, hogy a szabadidejük nagy részét, vagy akár az egészet is ezzel töltik ki (Guld 2022). A fiatalok képernyőalapú tevékenységének dominanciáját erősítik más közelmúltban végzett empirikus kutatások is. Ezek az eredmények rávilágítanak arra, hogy a legfiatalabbak esetében már nem azt kell vizsgálni, hogy használják-e az online teret, mint az idő-

² A kutatás Z-generációként az 1995 és 2010 között születetteket azonosítja.

sebbeknél, hanem arra kell különös figyelmet fordítani, hogy miként használják azt (Fekete 2014, Nagy – Fazekas 2016, Fekete – Tibori 2018). Bár erős az azzal kapcsolatos közmegegyezés, hogy a szabadidő-eltöltés e formái új kockázatokat jelentenek a gyermekek számára, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy számos előnyös lehetőséggel is rendelkeznek (Rees 2018).

A szabadidő eltöltése és a szubjektív jóllét számos ponton összekapcsolódik, például a fizikai aktivitás a testtel és az egészséggel kapcsolatos elégedettség növelésével emeli az étellel való elégedettség általános szintjét is. Fontos azonban felhívni a figyelmet a szabadidős tevékenységek és a szubjektív jóllét közötti lehetséges kétirányú kapcsolatra. Miközben a szabadidős tevékenységek hatással lehetnek a szubjektív jóllétre, az is valószínűsíthető, hogy a szubjektív jóllét hatással van a szabadidős tevékenységekre. Például azok az emberek, akik jobban érzik magukat, nagyobb valószínűséggel növelik a fizikai aktivitásukat és a társas szabadidős tevékenységekre is nyitottabbak, míg azok, akik kevésbé elégedettek az életükkel, hajlamosabban lehetnek kimaradni ezekből (Rees 2018). A szabadidő-eltöltés és a szubjektív jóllét közötti kapcsolatot Newman és munkatársai (2014) által megalkotott elméleti modell (DRAMMA – Detachment, Recovery, Autonomy, Mastery, Meaning, Affiliation) igyekszik a legátfogóbban megragadni. A szerzők az elméleti modell megalkotásához metaanalízist végeztek a témában megjelent tanulmányok elméleti keretein. A leggyakrabban felhasznált 15 – többek között Csíkszentmihályi Flow-elmélete (1990), Ryan és Deci Öndeterminációs elmélete (2000), vagy Maslow szükséglet-hierarchia elmélete (1954) stb³. – elméleti keretben azonosították az azokat implikáló 5 alapvető pszichológiai mechanizmust. Feltevésük szerint ugyanis mindegyik magyarázó elmélet lecsupaszítható ezekre az alapvető pszichológiai mechanizmusokra. Az *elkülönülés-rekreáció* (detachment-recovery) a munkától és a problémáktól való elszakadást jelenti, ezáltal akár az aktív vagy a passzív szabadidős tevékenységek is növelik a szubjektív jóllétet. Az autonómia (autonomy) a belső motiváció alapján megvalósított szabadidős tevékenységek pozitív hatását jelenti. A képesség (mastery) a kihívások teljesítése és az új ismeretek megszerzése általi pozitív hatást jelöli. A szabadidős tevékenységek tartalma (meaning) szintén emeli a szubjektív jóllét szintjét. A hovatartozás (affiliation) különösen a társas szabadidős programok esetén fejt ki pozitív hatását. A szerzők szerint azok a tevékenységek, amelyek egyszerre több pszichológiai szükségletet elégítenek ki, pl. a csapatsportok (hovatarozás, képesség, elkülönülés), nagyobb mértékben növelik a szubjektív jóllét mértékét, mint azok, amelyek csak egyet elégítenek ki, mint a tévénézés (elkülönülés). Bár az elméleti modell elsősorban a felnőttek szabadidő eltöltését vizsgáló kutatások alapján került felállításra, a pszichológiai mechanizmusok működése a gyermekek esetében is nagy valószínűséggel helytálló megközelítésnek bizonyul.

A gyermekek szabadidő-eltöltése és szubjektív jóllétük közötti összefüggéseket vizsgáló kutatások eltérő erősségű kapcsolatot találtak, de összességében megállapítható, hogy van összefüggés a szabadidő és a szubjektív jóllét között, például a sport (Poulsen 2006, Staempfli 2007) és az olvasás egyértelműen növeli a gyermekek jóllétét. Bár a képernyőalapú tevékenységek elvehetik a hagyományos szabadidős tevékenységektől az időt, ami negatív hatásokkal is járhat, előnyei is lehetnek a gyermekek életére, pl. bizonyos keretek között csökkentik a

³ A felhasznált elméleteket lásd idézett mű 563. o., table 1.

stressz-szintet (Rees 2018). Ráadásul nem csak a képernyőalapú tevékenységek rejthetnek veszélyeket, a strukturálatlan offline szabadidő is számos kockázatot hordoz (Pikó 2005).

Rees (2018) kutatása azonban nemcsak a korábbi magasabb jövedelmű, fejlettebb országokban élő gyermekekre koncentrált, hanem több kontinens különböző fejlettségű országát is bevonta a vizsgálatba. Eredményei alátámasztják, hogy az eltérő gazdasági fejlettség jelentős hatást gyakorol a gyermekek szabadidő-eltöltésére, pl. a gazdaságilag fejlettebb országokban a gyermekek nagyobb arányban vesznek részt a sportban, néznek televíziót, vagy számítógépeznek, mint a kevésbé jómódú országokban. A szabadidős tevékenységek mennyisége és minősége hasonló módon összefügg a háztartások helyzetével is. Emellett pedig kulturális különbségek is megfigyelhetők, például az USA-ban és Norvégiában a gyermekek számítógép-használata magasabb, mint a hasonló fejlettségű Németországban. A kutatás eredményei ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy a szabadidős tevékenységekben való részvétel minden esetben növelte a gyermekek jóllétét. Más kutatások is megerősítik a szociodemográfiai tényezők hatását a szabadidő eltöltésére. Egy magyar gyermekek körében végzett vizsgálat eredményei szerint, a szülők iskolai végzettségének emelkedése növelte a rendszeres sportolás mértékét a gyermekek körében (Piko – Keresztes 2008). Mota és munkatársai (2007) hasonló eredményre jutottak, vizsgálatuk szerint a magasabb foglalkozási csoportba tartozó szülők gyermekei nagyobb arányban sportoltak szabadidejükben. A szerzők ezzel kapcsolatban felhívják a figyelmet, hogy az alacsonyabb foglalkozású szülők alacsonyabb jövedelemmel rendelkeznek, amely szűkíti a gyermekek sportolási lehetőségeihez való hozzáférést is.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény⁴ 31. cikke kimondja, hogy minden gyermeknek egyenlő joga van a pihenéshez, a szabadidő eltöltéséhez, a korának megfelelő szórakoztató tevékenységhez, valamint a kulturális és művészetben való szabad részvételhez. Az Egyezményben részes államoknak pedig segíteniük kell ennek megvalósulását. A pihenés, valamint a minőségi szabadidőeltöltés segítik a gyermekek és fiatalok egészséges fejlődését. Éppen ezért nagyon fontos, hogy megvizsgáljuk a fiatalok szabadidős programokhoz való hozzáféréseinek lehetőségét, valamint azt, hogy a különböző szabadidős programokban való részvétel hogyan befolyásolja a szubjektív jóllétüket.

A szakirodalom alapján feltételezzük, hogy a különböző szabadidős tevékenységekben való részvétel a vizsgált korosztályban is növeli az étellel való elégedettség mértékét. A szakirodalom alapján úgy hisszük, hogy az aktív, több pszichológiai mechanizmust kielégítő szabadidős tevékenységek (pl. sportolás, olvasás) nagyobb mértékben növelik az étellel való elégedettség mértékét, mint a passzív szabadidős tevékenységek (pl. tévénézés). Ugyanakkor megállapítható, hogy a különböző szabadidős tevékenységekhez való hozzáférés eltérő lehet az egyes társadalmi gazdasági tényezők mentén. A szubjektív jóllét és a szabadidő összefüggéseinek tanulmányozásakor éppen ezért elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy mutatkozik-e különbség a gyermekek szabadidős tevékenységekhez való hozzáféréseiben. Többek között feltételezzük, hogy a lakóhely jelentősen befolyásolhatja az egyes programokhoz való hozzáférést. Emellett a család társadalmi vagy gazdasági helyzete is meghatározó lehet, pl. a szülők iskolai végzettsége, valamint az anyagi javakhoz való hozzáférés is befolyásolja a különböző szabadidős tevékenységekben való részvétel mértékét. A tanulmány első részében ezért a

⁴ 1989. november 20-án kelt New Yorkban, Magyarországon bevezette az 1991. évi LXIV. törvény.

gyermek szabadidő-eltöltésének mintázatait vizsgáljuk, illetve azt, hogy az egyes szociodemográfiai változók hogyan befolyásolják a gyermek szabadidő-eltöltését. Ezt követően pedig a szabadidős tevékenységek és a szubjektív jóllét közötti összefüggéseivel foglalkozunk.

ADATOK ÉS MÓDSZEREK

Az elemzéshez elsősorban a KSH 2016-os Mikrocenzus Társadalmi Rétegződés kiegészítő felvételének adatait használjuk. Egyes szociodemográfiai változók pedig a személyi, valamint a családi állományról kerültek kapcsolásra a Társadalmi Rétegződés adatbázishoz⁵. A Társadalmi Rétegződés kiegészítő felvétel kérdéseit a teljes Mikrocenzus minta almintáján kérdezték le, a 15 évesnél idősebb lakosság körében. A vizsgálat egészében az ENSZ Gyermekjogi Egyezményével összhangban gyermekként tekintünk minden 18 év alatti gyermekre, így az elemzést az ő mintájukon végezzük. Az adatbázis N = 3097 15–17 éves fiatalokról tartalmaz adatokat. Az adatok a KSH budapesti kutatószobájában voltak hozzáférhetőek. Az adatbázison kizárólag projekciós súly szerepelt, amely a minta elemszámát populációs esetszámokká alakítja, ezért az elemzést az ilyen módon súlyozott adatbázison végezzük el.

A szubjektív jóllét mérésére a kognitív dimenziót mérő, élettel való elégedettségre vonatkozó kérdés áll rendelkezésre. A kérdőívben azt kérték a válaszadóktól, hogy egy 11 fokú skála segítségével („Cantril-létra”, 0–10 értékű, ahol a 0 a legrosszabb, a 10 a legjobb adható értéket jelöli (Cantril 1965) értékeljék általánosságban, hogy mennyire elégedettek az életükkel⁶.

A szabadidő eltöltését felmérő kérdések arra vonatkoztak, hogy a felsorolt tevékenységeket⁷ milyen gyakorisággal végezte a válaszadó az elmúlt egy évben⁸. A szabadidős tevékenységeket mérő változókat kétértékű változókká alakítottuk, ahol az 1-es érték azt jelöli, hogy az adott szabadidős tevékenységet valaki gyakran vagy naponta űzi, a 0-as értéke pedig azt, hogy időnként, ritkán, vagy soha nem tölti az adott módon a szabadidejét. Úgy véljük, hogy a változók ilyen módon történő kódolása segít abban, hogy megragadjuk a fiatalok átlagos szabadidő-eltöltésének a struktúráját. A szabadidővel, valamint a kulturális fogyasztással foglalkozó szakirodalmi források eredményei alapján (Falussy 2002, Pikó 2005, Csepeli – Prazsák 2008, Kristóf 2018) egyes szabadidős tevékenységeket egy változóvá vontuk össze: a két különböző internethasználatra vonatkozó változót egy „internetezés” változóvá, a színházba, múzeumba és kiállításra járást, valamint komolyzenei koncertek látogatását „kulturális programok” változóvá alakítottuk. A „szórakoztató programokhoz” a sörözőbe, kávézóba, szórakozóhelyekre járást, a mozizást és a könnyűzenei koncertek és fesztiválok látogatását soroltuk⁹. Az összevont

⁵ A 2016-os Mikrocenzushoz a KSH a magyar háztartások 10%-át jelölte ki adatszolgáltatásra. Az adatfelvétel során össze kellett írni a kijelölt címeken élő összes személyt, valamint a lakást is, így a Mikrocenzusban a háztartási és személyi szintű információk is elérhetőek, melyek meghatározott kulcsváltozók mentén összekapcsolhatóak.

⁶ „Összességében mennyire elégedett Ön az életével mostanában?”

⁷ Tévét nézni; internetes közösségi oldalakat használni (Facebook, Twitter, Instagram stb.); internetezni (nem közösségi oldalakon); sörözőbe, kávézóba, szórakozóhelyre menni; moziba menni; plázázni; étterembe menni; színházba menni; múzeumba, kiállításra menni; könnyűzenei koncertre menni, zenei fesztivált látogatni; komolyzenei koncertre, operába, balettre menni; sportolni, fitneszklubba, konditerembe járni; könyvet olvasni.

⁸ Soha – Ritkán – Időnként – Gyakran – Naponta.

⁹ Az egyes változók összevonásának megbízhatóságát Cronbach alpha mérőszámmal is ellenőriztük: internetezés: 0,89; kulturális programok: 0,80; szórakoztató programok: 0,77.

változók is kétértékű változókként kerültek kialakításra, azaz ha a válaszadó egy csoporton belül legalább az egyik tevékenység esetében úgy nyilatkozott, hogy azt naponta vagy gyakran végzi, akkor 1-es értéket kapott, ellenkező esetben 0-át. A könyv olvasást, a sportolást, valamint a tévé nézést önálló tevékenységként értelmeztük, így a szabadidő-eltöltés 6 típusát vizsgáljuk:

1. Tévé nézés
2. Könyv olvasás
3. Sportolás
4. Internetezés
5. Kulturális programok
6. Szórakoztató programok

A szociodemográfiai helyzetük jellemzéséhez a nemüket, lakóhelyük településtípusát, szülei gazdasági aktivitását (mindegyik szülő dolgozik-e; csak az egyik dolgozik; egyik sem dolgozik), valamint a szülők iskolai végzettségét (mindegyik szülő legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezik; az egyik szülőnek legalább szakmája van; az egyik szülő legalább érettségizett; az egyik szülő legalább diplomás), valamint egy anyagi deprivációt mérő változót használtuk fel. Az adatbázis változó készlete nem tette lehetővé, hogy az általában alkalmazott deprivációt mérő változót (Eurostat 2012) használjuk, ezért a rendelkezésre álló változók közül egy 5 itemet figyelembe vevő Z-score összeg változót alakítottunk ki¹⁰. A létrejött változó minél alacsonyabb értékei jelölik a minél nagyobb mértékű materiális deprivációt, magas értékei pedig a jobb ellátottságot jelölik¹¹. Kontrollváltozóként vontuk be, hogy egyszülős családban él-e és azt, hogy még tanul-e nappali tagozaton.

EREDMÉNYEK

A 15–17 évesek szabadidő-eltöltése

Az elemzésbe bevont szabadidős tevékenységek dimenzióinak vizsgálatából egyértelműen kitűnik, hogy a 15–17 éves fiatalok többsége (68–69%) napi rendszerességgel internetezéssel tölti szabadidejét, és több mint felük (54%) napi rendszerességgel néz tévét is. A kulturális programokon való részvétel a legkevésbé jellemző. Majdnem felük (47%) soha, vagy csak ritkán olvas könyvet, és még ennél is többen vannak azok (56%), akik nem, vagy csak ritkán sportolnak szabadidejükben. Csupán kicsit több mint a válaszadók negyede (27%) mondta azt, hogy gyakran vagy naponta sportol, és 30%-uk azt, hogy ilyen rendszerességgel olvas könyvet. A fiatalok szabadidejüket inkább ritkán, vagy csak időnként töltik valamilyen társasági szórakozással, pl. mozizással, plázázással, koncertlátogatással (1. ábra).

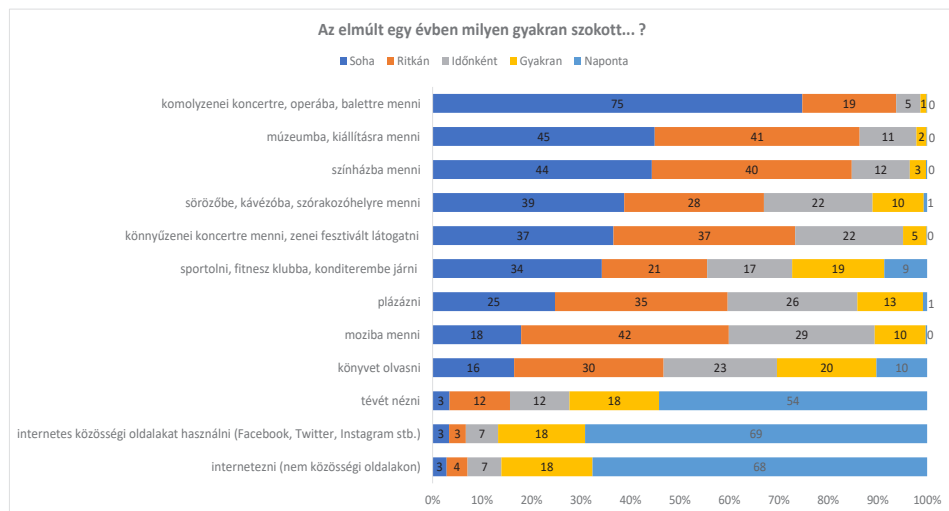
¹⁰ A deprivációs változó kialakításába a következő materiális javakat mérő változók kerültek: Van-e az Önök háztartásában? 1) automata mosógép, 2) mosogatógép, 3) légkondicionáló, 4) személygépkocsi; 5) Volt-e nyaralni az elmúlt 12 hónapban belföldön, vagy külföldön? A kiválasztott elemeket Z-score összeg változóvá alakítottuk. A standardizált változó az egyes javak gyakoriságának figyelembe vételével képes megragadni a materiális deprivációt.

¹¹ Ezért a továbbiakban materiális ellátottságnak nevezzük a változót.

1. ábra

A 15–17 éves fiatalok szabadidő-eltöltésének gyakorisága az egyes szabadidős tevékenység szerint (%)

Adatok forrása: KSH Mikrocenzus 2016

A továbbiakban logisztikus regressziós modellekkel vizsgáljuk a 15–17 évesek szabadidő-eltöltése és a szociodemográfiai jellemzői közötti kapcsolatot. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy a különböző társadalmi és demográfiai jellemzők mentén mennyire eltérő a gyermekek különböző szabadidős tevékenységben való rendszeres részvétele. A modellek függő változói a szabadidős tevékenységek egyes típusai (lásd Adatok és módszerek fejezet). Magyarázó változóként pedig a lakóhelyük településtípusa, a szülők munkaerőpiaci részvétele, a szülők iskolai végzettsége a materiális ellátottságmértéke került bevonásra. Kontroll változóként vontuk be a nemüket, valamint azt, hogy egyszülős családban élnek-e és tanulnak-e még nappali rendszerű képzésben (1. táblázat).

1. táblázat

A 15–17 évesek szabadidő-eltöltése és szociodemográfiai jellemzőik összefüggései (Logisztikus regressziós modellek, esélyhányadosok)

	Inter- netezés (M1)	Tévé- nézés (M2)	Sportolás (M3)	Könyv- olvasás (M4)	Kulturális programok (M5)	Szórakoztató programok (M6)
Lakóhely település típusa (ref.: Falu)						
Város	0,718***	0,963***	1,061***	1,117***	1,1563***	0,098***
Megyeszékhely és megyei jogú város	0,795***	0,863***	1,752***	1,039**	1,698***	1,021
Budapest	0,709***	0,612***	1,215***	1,684***	1,907***	1,219***
Szülők iskolai végzettsége (ref.: Mindegyik szülőnek legfeljebb általános iskolai végzettsége van)						
Legalább az egyik szülőnek van szakmája	1,400***	0,612***	1,489***	2,064***	3,076***	1,981***
Legalább az egyik szülőnek van érettségije	1,883***	0,499***	2,053***	2,226***	3,402***	1,978***
Legalább az egyik szülőnek van diplomája	1,212***	0,316***	2,494***	3,860***	6,774***	1,951***
Szülők munkaerőpiaci aktivitása (ref.: Egyik szülő sem dolgozik)						
Csak az egyik szülő dolgozik	1,293***	1,130***	1,508***	1,161***	0,806***	1,470***
Mindegyik szülő dolgozik	1,651***	1,156***	2,016***	1,070***	0,952	1,542***
Materiális javakkal való ellátottság	1,368***	0,999	1,105***	1,087***	1,015***	1,107***
Egyszülős család	1,098***	0,896***	0,917***	1,261***	0,693***	0,975*
Jár-e még nappali képzésre	1,625***	0,839***	1,413***	4,122***	0,851**	1,384***
Nem	1,160***	1,048***	1,732***	0,376***	0,708***	0,751***
sig	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
R_L^2	0,1809	0,0305	0,0856	0,1101	0,0563	0,0468

Magyarázat: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

A vizsgált szabadidős programok közül az internetezés a 15–17 évesek által leggyakrabban (a többség által naponta) űzött szabadidős tevékenység. A megalkotott modellek közül az internetezés esetében (M1) a legmagasabb a modell magyarázó ereje, azaz a szociodemográfiai változók az internetezés gyakoriságának heterogenitását magyarázzák a legerősebben. A fiatalok lakóhelye szerint elmondható, hogy valamivel nagyobb annak az esélye, hogy a fal-

vakban élők internetezéssel töltik a szabadidejüket, mint azok, akik városokban vagy Budapesten laknak. A fiúk a lányoknál nagyobb eséllyel töltik így a szabadidejüket. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők gyermekei is nagyobb eséllyel használják az internetet gyakran, vagy naponta, mint a legfeljebb általános iskolai végzettségű szülők gyermekei, ugyanakkor a diplomás szülők gyermekei esetében valamivel alacsonyabb az esélye a gyakori internethasználatnak. A szülők munkaerőpiaci aktivitása is befolyásolja az internetezés gyakoriságának esélyét, ugyanis a munkaerőpiacon nem aktív szülők gyermekeihez képest az egykeresős és a kétkeresős családokban is nagyobb az esélye annak, hogy a gyermekek szabadidejükben interneteznek. Az anyagi javakkal való ellátottság szintén növeli az internetezéssel töltött szabadidő mértékét. Szintén valamivel növeli az internethasználat gyakoriságának esélyét, ha a gyermek egyszülős családban él, valamint a nappali tagozaton tanulók is nagyobb eséllyel interneteznek szabadidejükben, mint azok a gyermekek, akik már nem vesznek részt az oktatásban.

A tévénézés (M2) gyakoriságát magyarázzák a legkevésbé a fiatalok szociodemográfiai jellemzői. A falvakban élő gyermekek nagyobb eséllyel töltik tévénézéssel a szabadidejüket, mint a kisebb-nagyobb városokban lakó társaik. A szülők iskolai végzettségének hatásáról elmondható, hogy az minél magasabb, a gyermekük annál kisebb eséllyel fogja tévénézéssel tölteni a szabadidejét. A munkaerőpiacon inaktív szülők gyermekeihez képest mind az egykeresős, mind a kétkeresős családokban nagyobb az esélye annak, hogy a gyermek tévét néz szabadidejében. Az anyagi javakkal való ellátottságnak nincs szignifikáns hatása a tévénézésre. Az egyszülős családokban élő gyermekek kisebb eséllyel tévéznek gyakran, illetve a nappali tagozaton való tanulás is csökkenti a tévénézés gyakoriságának esélyét. A fiúk viszont nagyobb eséllyel töltik a képernyő előtt a szabadidejüket mint a lányok.

A sportolásról (M3) elmondható, hogy a városiak és a budapestiek is nagyobb eséllyel töltik ezzel a szabadidejüket, mint a falvakban lakó fiatalok. A szülők iskolai végzettségének emelkedése és a munkaerőpiaci aktivitásuk is emeli a sportolással eltöltött szabadidő gyakoriságát: azokban a családokban, ahol legalább az egyik szülő diplomás, a gyermekek több mint kétszer akkora eséllyel töltik sportolással a szabadidejüket, mint az alapfokú végzettségű szülők gyermekei. A materiális javakkal jobban ellátott családokban is nagyobb az esélye annak, hogy a gyermek sportol szabadidejében. Az egyszülős családokban élők kisebb eséllyel töltik így a szabadidejüket. A nappali képzésben résztvevők, valamint a fiúk is nagyobb eséllyel sportolnak rendszeresen szabadidejükben, mint a lányok.

Az olvasással (M4) töltött szabadidő is nagyobb eséllyel van jelen a városi és a budapesti gyermekek életében, mint a falusiakéban. Ennél a szabadidős tevékenységnél is elmondható, hogy a szülők iskolai végzettségének emelkedése jelentősen növeli az esélyét annak, hogy egy gyermek rendszeresen olvasson szabadidejében, de a munkaerőpiacon aktív szülők gyermekei is nagyobb eséllyel töltik így a szabadidejüket, mint azok, akiknek nem dolgoznak a szülei. A materiális javakkal jobban ellátott családokban is nagyobb az esélye annak, hogy a fiatal olvasson szabadidejében. Az egyszülős családokban élő gyermekek valamivel nagyobb eséllyel olvasnak, mint a kétszülős családban élők. A nappali tagozaton tanuló gyermekek négyszer nagyobb eséllyel olvasnak rendszeresen, mint akik már nem vesznek részt képzésben. Nemüket figyelembe véve pedig látható, hogy a fiúk kisebb eséllyel töltik így a szabadidejüket, mint a lányok.

A kulturális programokon (M5) való részvétel gyakoriságának esélyét növeli, ha egy fiatal nem faluban, hanem városban él. A szülők iskolai végzettsége a kulturális programon való részvétel esetében a legszembetűnőbb, hiszen azoknak a szülőknek a gyermekei, ahol az egyik szülő diplomás, közel hétszer akkora eséllyel vesznek részt kulturális programokon, mint az alapfokú végzettséggel rendelkező szülők gyermekei. A szülők munkaerőpiaci aktivitása nem mutat szoros kapcsolatot, bár az egykeresős családokban élő gyermekek valamivel kisebb eséllyel vesznek részt kulturális programokon, a kétkeresős családok esetén nincs szignifikáns összefüggés. Az anyagi javakkal való ellátottság a kulturális programokon való részvétel esélyét is növeli. Az egyszülős családokban élő gyermekek kisebb eséllyel vesznek részt kulturális programokon. Érdekes, hogy a nappali tagozaton tanuló gyermekek is kisebb eséllyel látogatnak ilyen rendezvényeket, bár ebben az esetben is gyengébb összefüggésről van szó. Nemek szerint pedig látható, hogy a lányok aktívabbak az ilyen programok esetében.

A szórakoztató programok (M6) esetén a lakóhely kevésbé mutat egyértelmű összefüggést, mint a többi szabadidős tevékenység esetében. Az eredmények szerint a városokban élők kisebb eséllyel vesznek részt ilyen jellegű programokon, mint a falvakban élők, azonban a megyeszékhelyeken lakók esetében nincs szignifikáns összefüggés. A budapestiek viszont a falusiaknál nagyobb eséllyel töltik így a szabadidejüket. A szülők iskolai végzettségének és a munkaerőpiaci részvételének az emelkedése és az anyagi javakkal való ellátottság ebben az esetben is növeli annak az esélyét, hogy a fiatalok részt vegyenek ilyen típusú programokon. Az egyszülős családokban élő gyermekek viszont valamivel kisebb eséllyel járnak el rendszeresen szórakozni. A nappali képzésben tanulók szintén nagyobb eséllyel járnak el rendszeresen otthonról. Nemek szerint pedig megállapítható, hogy a fiúk kisebb eséllyel mozdulnak ki, mint a lányok.

A 15–17 ÉVESEK ÉLETTEL VALÓ ELÉGEDETTSÉGE

A 15–17 évesek élettel való elégedettségének átlaga a mintában 6,82, ami illeszkedik a HBSC vizsgálatok legutóbbi eredményeihez (minta átlag = 7,40), tekintetbe véve, hogy ott a megkérdezettek életkora alacsonyabb, ami igazolja, hogy az életkor emelkedésével csökken az élettel való elégedettség mértéke (Örkényi – Kökönyei 2019). Ugyanakkor a Mikrocenzus adatain a lányok átlagos elégedettsége valamivel magasabb 6,86, mint a fiúké 6,78. A lakóhely településtípusa szerint látható, hogy leginkább a budapestiek elégedettek az életükkel (7,14), a legkevesbé pedig a falvakban lakó fiatalok (6,72). A városokban lakók elégedettségének átlaga 6,85, míg a megyeszékhelyeken lakóké 6,77.

A továbbiakban az élettel való elégedettség és a fiatalok szociodemográfiai jellemzőinek és a szabadidő-eltöltésük összefüggéseit vizsgáljuk lineáris regressziós modellek segítségével. A modellbe függő változóként az élettel való elégedettségre adott Cantrill-létra szerinti pontszámot vontuk be. A független változók közül a szabadidő-eltöltésre vonatkozókat a logisztikus regressziós modellekben is használt (0, 1 értékű) dichotóm változóként, valamint a szociodemográfiai változókat is a korábban bemutatott formában vontuk be. A részletesen vizsgált lineáris regressziós modellek közül az elsőbe (M7) csak a szabadidő eltöltésére vonatkozó változókat, míg a másodikba (M8) a szociodemográfiai változókat is bevontuk.

2. táblázat

A 15–7 éves gyermekek étellel való elégedettségének és szabadidő-eltöltésének összefüggései (lineáris regressziós modellek, β -együtthatók)

	Étellel való elégedettség (M7)	Étellel való elégedettség (M8)
Internetezés	0,168***	0,081***
Szórakoztató programok	0,046***	0,017***
Kulturális programok	-0,035***	-0,041***
Tévénézés	0,002	0,031***
Sportolás	0,095***	0,058***
Könyvolvasás	0,125***	0,084***
Lakóhely településtípusa (ref.: falu)		
Város		-0,010***
Megyeszékhely és megyei jogú város		-0,039***
Budapest		0,002
Szülők iskolai végzettsége (ref.: mindegyik szülőnek legfeljebb általános iskolai végzettsége van)		
Legalább az egyik szülőnek van szakmája		0,006*
Legalább az egyik szülőnek van érettségije		-0,025***
Legalább az egyik szülőnek van diplomája		-0,019***
Szülők munkaerőpiaci aktivitása (ref.: egyik szülő sem dolgozik)		
Mindegyik szülő dolgozik		0,035***
Csak az egyik szülő dolgozik		-0,045***
Materiális javakkal való ellátottság		0,251***
Egyszülős család		-0,063***
Jár-e még nappali képzésre		0,032***
Nem		-0,003
sig	0,000	0,000
Korrigált R2	0,069	0,143

Magyarázat: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

A létrejött modellek szignifikánsan nagy részt magyaráznak a függő változó heterogenitásából, a csak szabadidő-eltöltésre vonatkozó független változók esetén a modell magyarázó ereje 7%, míg a szociodemográfiai változókat is tartalmazó modellben 14%. A multikollinearitást tesztelő VIF mutató értéke minden független változó esetében a káros multikollinearitást jelző 5-ös érték alatt van (Kovács 2008).

A csak szabadidős tevékenységekben való részvételt mérő változókkal futtatott modell (M7) szerint a legerősebben a rendszeres internetezés ($\beta = 0,168$), valamint a könyv olvasás ($\beta = 0,125$) gyakorol hatást az étellel való elégedettség mértékére, de a sportolás és a szórakoztató programok is növelik annak mértékét. A tévénézés hatása ebben a modellben nem szignifikáns, a kulturális programokon való részvétel pedig csökkenti az étellel való elégedettség mértékét. (Mivel a kulturális programokon rendszeresen résztvevők aránya nagyon alacsony, 5% a vizsgált mintában, ebben az esetben a mérési hiba sem kizárható.)

A szociodemográfiai változókkal kiegészített modellből (M8) látható, hogy a legerősebb hatása a materiális ellátottságnak van az étellel való elégedettségre ($\beta = 0,251$), azaz a fiatalok materiális javakkal mért jóléte növeli az étellel való elégedettségüket. Megfordítva azt mondhatjuk, hogy minél inkább megfosztottak bizonyos anyagi javaktól, annál kevésbé lesznek elégedettek az életükkel. Bár a szabadidő-eltöltésre vonatkozó változók hatása jelentősen gyengül a szociodemográfiai változók belépése után, a közöttük fennálló multikollinearitás miatt, ugyanakkor továbbra is az internetezés és a könyv olvasás hatása maradt a legerősebb, ráadásul hatásuk mértéke kiegyenlítetté vált. A szórakoztató programok hatása viszont jelentősen lecsökkent. Ebben a modellben a tévénézés hatása is szignifikáns, ugyan gyenge kapcsolatot jelez. Településtípusok szerint a városokban és megyei jogú városokban élők esetében gyenge negatív ($\beta = -0,010$ és $\beta = -0,039$) míg a Budapesten élők esetében gyenge pozitív ($\beta = 0,002$) kapcsolatot figyelhetünk meg a falvakban élőkhez képest. Érdekes, hogy a munkaerőpiacon inaktív szülők gyermekeihez képest az egykeresős családokban élők valamivel elégedetlenebbek az életükkel ($\beta = -0,045$), a kétkeresős családban élők viszont elégedettebbek ($\beta = 0,035$). Míg az egyszülős családokban élők kevésbé elégedettek az életükkel ($\beta = -0,063$), addig a nappali képzésen való részvétel emeli ($\beta = 0,032$) az étellel való elégedettség mértékét. A nemek esetén nincs szignifikáns összefüggés. A szülők iskolai végzettségének hatása megváltozik a deprivációs változó bevonását követően. Az M8 modellben az érettségi-vel vagy diplomával rendelkező szülők esetén gyenge negatív kapcsolat figyelhető meg. Ugyanakkor a deprivációs változó nélkül futtatott modellek az étellel való elégedettséggel összefüggésben pozitív kapcsolatot jeleznek. A szülők iskolai végzettségének és a materiális javakkal való ellátottságnak interakciós hatása szignifikáns. Az eredmények jól láthatóvá teszik, hogy az anyagi javakban tapasztalható különbségek differenciálják az étellel való elégedettség mértékét a szülők különböző iskolai végzettsége szerinti csoportokon belül, ezáltal befolyásolva annak hatását az étellel való elégedettségre. (A csak szociodemográfiai változókkal futtatott modellek (M9–M11) eredményeit az 1. sz. melléklet tartalmazza.)

DISZKUSSZIÓ, KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány a 15–17 évesek szubjektív jóllétét vizsgálta az étellel való elégedettségük és a szociodemográfiai jellemzőik, valamint a szabadidős tevékenységeik összefüggésein keresztül. Korábbi nemzetközi kutatások eredményei rávilágítanak arra, hogy egyes szabadidős tevékenységek pozitívan hatnak a gyermekek szubjektív jóllétére és étellel való elégedettségükre. Ugyanakkor felhívják a figyelmet, hogy az eltérő szociodemográfiai körülmények hatással vannak arra, hogy a gyermekek milyen szabadidős tevékenységekhez férnek hozzá, ezért a vizsgálatot két lépésben végeztük el. Először megvizsgáltuk a szabadidős tevékenységek és a gyerme-

kek szociodemográfiai jellemzőinek összefüggéseit, majd ezt követően megnéztük, hogy ezek milyen hatással vannak az étellel való elégedettségre.

A 15–17 évesek leggyakrabban internetezéssel töltik a szabadidejüket, de több mint a felük napi rendszerességgel néz tévét is. Ezek az eredmények – bár a Mikrocenzus adatfelvételére még 2016-ban, a Covid-19 járványt megelőzően került sor, ami a társadalmi távolságtartás és a digitális oktatás miatt jelentős hatást gyakorolt a médiahasználati szokásokra – egybeesnek a generáció¹² médiafogyasztását vizsgáló kutatások eredményeivel (Guld 2022).

A szabadidő-eltöltés és a szociodemográfiai jellemzők vizsgálata nyomán egyértelműen körvonalazódnak az egyes szabadidős tevékenységekhez való hozzáférés egyenlőtlenségei. Az eredmények alapján jól látszik, hogy a falvakban élők nehezebben férnek hozzá az egyes sportolási és kulturális lehetőségekhez, ezért itt még nagyobb eséllyel töltik tévé nézéssel vagy internetezéssel a szabadidejüket, mint a városban lakók. Jól látszik az is, hogy az alacsonyabb társadalmi státusz is beszűkíti a gyermekek lehetőségeit. A szülők iskolai végzettsége várakozásainknak megfelelően valóban jelentősen befolyásolja a fiatalok szabadidős tevékenységekben való részvételének a mértékét. A tévé nézés kivételével minden más szabadidős tevékenység esetén a szülők magasabb iskolai végzettsége növelte a szabadidős tevékenységben való részvétel mértékét. Különösen igaz volt ez a könyv olvasás és kulturális programokon való részvétel esetében. A minél magasabb iskolai végzettség növelte a rendszeres sportolás esélyét is, de még a szórakoztató programokon való részvétel és az internetezéssel töltött szabadidő mértékét is. Ezek az eredmények jól jelzik egyrészt, hogy a magasabb iskolai végzettségű szülők magasabb társadalmi státusza jobban lehetővé teszi a különböző szabadidős programokhoz való hozzáférést, valamint azt is, hogy a magasabb iskolai végzettségű szülők jobban orientálják gyermekeiket a strukturált, aktív szabadidő-eltöltés felé. A szülők munkaerőpiaci aktivitásának mértéke szintén hasonló tendenciákat jelez, amely a magasabb státuszú családok szélesebb lehetőségeit jelenti. Az egyszülős családokban élő gyermekek is kevesebb eséllyel férnek hozzá költségesebb programokhoz (pl. szórakoztató programokon való részvétel, sportolás), de nagyobb eséllyel töltik internetezéssel vagy olvasással a szabadidejüket. A nappali képzésen való részvétel is általában növelte az egyes szabadidős tevékenységekben való részvétel esélyét (pl. sportolás és olvasás). Nemek szerint is megfigyelhetők különbségek a szabadidő-eltöltésben. A fiúk ugyan nagyobb eséllyel interneteznek és tévéznek a szabadidejükben, ugyanakkor sportolni is nagyobb eséllyel járnak, míg a lányok inkább olvasnak, vagy járnak el moziba, koncertekre, vagy kulturális programokra. Az eredmények tehát megerősítik a gyermekek szabadidő-eltöltésének struktúrája közötti társadalmi különbségeket.

Az étellel való elégedettség, amelyet a szubjektív jóllét indikátoraként használunk és a szabadidős tevékenységgel kapcsolatban megállapítható, hogy az egyes szabadidős tevékenységekben való részvétel, többnyire növeli az étellel való elégedettség mértékét, tehát hipotézisünk helytálló volt. Az étellel való elégedettséget a legerősebben az internetezés befolyásolja. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy az interneten eltöltött idő több pszichológiai mechanizmust is kielégít, pl. elkülönülés-rekreáció (detachment-recovery) is megvalósul az internetezéssel töltött idő alatt, de pl. egyes játékokban való részvétel a képesség (mastery) szintjét is növeli, illetve az egyes közösségi oldalakon eltöltött idő vagy a chat-programok a hovatartozás

¹² A 2016-os adatfelvétel idején 15–17 évesek az 1999 és 2001 között születetteket jelentették, így ha a generációs megközelítést alkalmazzuk, akkor ezek a gyermekek egyértelműen a Z-generáció tagjait jelentik.

(affiliation) érzését is erősítik. Egy másik magyarázat lehet erre a depriváció kérdése is: mivel a gyermekek 90%-a rendszeresen internetezéssel tölti a szabadidejét, azok a gyermekek, akik ebből kimaradnak, úgy érzik, hogy számos lehetőségből, valamint a kortárs kapcsolatokból is kimaradnak, ami jelentősen rontja a közérzetüket. Emellett szintén jelentős volt a hatása az olvasásnak és a sportolásnak is, amelyek esetében szintén igaz, hogy több pszichológiai mechanizmust elégit ki. Az olvasás és a sportolás is növeli a képesség szintjét, de segíti a rekreációt is, valamint mindegyik növeli az autonómia szintjét is, hiszen ezek elsősorban belső motiváció alapján megvalósított tevékenységek. Ráadásul a sportolás a hovatartozás érzését is erősíti.

A szociodemográfiai változók közül a materiális javakkal való ellátottságnak van a legerősebb hatással. Az egyes anyagi javaktól való megfosztottság jelentősen rontja az étellel való elégedettség mértékét, ami alátámasztja a korábbi témában végzett kutatások eredményeit is (Konu et al. 2002, Goswami 2014, Dinisman – Ben-Arieh 2016, Róbert et al. 2020). Ennek a hatása annyira jelentős, hogy az eltérő végzettségű szülők csoportjain belül is differenciát, jelentősen befolyásolva ezzel annak hatását.

A kutatás korlátját jelenti, hogy a különböző szabadidős tevékenységekkel eltöltött idő nem volt elérhető részletesebb bontásban (pl. napi/heti/havi hány órát tölt egy adott tevékenységgel). Jövőbeli kutatási irányt jelenthet a szabadidős tevékenységek ilyen formában történő vizsgálata. Emellett a szociodemográfiai változók körének a bővítése is célszerű lehet, pl. a jövedelmi helyzettel, melynek vizsgálatához jelenleg nem állt rendelkezésre megfelelő adat.

ÖSSZEZÉS

A tanulmány jelentőségét adja, hogy először került sor a gyermekek szabadidő-eltöltésének és az étellel való elégedettségük összefüggésének vizsgálatára hazai adatokon. Emellett azt is megvizsgáltuk, hogy milyen lehetőségeik vannak az egyes szabadidős tevékenységekhez való hozzáférésre. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye kimondja, hogy minden gyermeknek joga van a pihenéshez és a szabadidő-eltöltéshez, valamint a korának megfelelő szórakoztató tevékenységekhez és a kulturális életben való részvételhez, ennek megvalósulását pedig a részes államoknak támogatnia kell. Az elemzés képet ad arról, hogy a 15–17 éves fiatalok mennyire férnek hozzá a különböző szabadidős programokhoz, valamint azt is, hogy ez befolyásolja-e az étellel való elégedettségüket és szubjektív jóllétüket.

A tanulmány eredményei megerősítik a gyermekek étellel való elégedettsége és a szabadidő eltöltése közötti összefüggést. Bár a kulturális programok kivételével minden szabadidős tevékenységben való részvétel növeli az étellel való elégedettséget, a korábbi eredményekkel ellentétben nemcsak az olvasás és a sportolás domináns pozitív hatása emelkedik ki, hanem az internetezéssel töltött szabadidőé is. Ennek oka lehet, hogy az interneten elérhető programok összetettsége több pszichológiai mechanizmust is kielégít. Továbbá, mivel ez az a szabadidős tevékenység, amely a gyermekek körében a legjellemzőbb, az ebből kimaradó gyermekek olyan frusztrációt élnek át, ami miatt csökken az étellel való elégedettségük.

Az eredmények továbbá megerősítik a gyermekek szabadidős tevékenységekhez való hozzáféréseinek egyenlőtlenségeit is, amelyek ezáltal szintén hozzájárulnak az étellel való elégedettség mértékéhez. A vizsgált változók közül a materiális javakkal való ellátottság van a legerősebb hatással az étellel való elégedettség mértékére, amely megerősíti a korábbi kutatások eredményeit is (Konu et al. 2002, Goswami 2014, Dinisman – Ben-Arieh 2016, Róbert et al. 2020).

Az egyes szociodemográfiai változók szerinti különbségek rávilágítanak arra, hogy mely területeken kellene előremozdítani a gyermekek szabadidős tevékenységekhez való hozzáférését. Többek között rámutatnak arra, hogy érdemes lenne bővíteni a falvakban a szabadidős lehetőségeket. Emellett még jobban kellene támogatni a hátrányosabb helyzetben levő fiatalok sportoláshoz, kulturális programokhoz, valamint az internethez való hozzáférésük lehetőségeit is.

IRODALOM

- Campbell, A. – Converse, P. E. – Rodgers, W. L. (1976): *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. New-York: Russell Sage Foundation.
- Cantril, H. (1965): *The Pattern of Human Concern*. New Jersey: Rutgers University Press New Brunswick.
- Csepeli, G. – Prazsák, G. (2009): Új szegénység. A digitális egyenlőtlenség kulturális hatásai. In: Antalóczy, T. – Füstös, L. – Hankiss, E. (szerk.): *Vészjelzések a kultúráról*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete.
- Csikszentmihályi, M. (1990): *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper Perennial.
- Diener, E. – Oishi, S. – Lucas, R. E. (2003): Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54: 403–25. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145056>
- Dinisman, T. – Ben-Arieh, A. (2016): The characteristics of children's subjective well-being. *Social indicators research*, 126(2): 555–569. <https://doi.org/10.1007/s11205-015-0921-x>
- Eurostat (2012) *Measuring material deprivation in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Fekete M. (2014): Generációs szabadidő-felhasználás képernyőn innen és a képernyőn túl az 1999/2000-es és a 2009/2010-es időmérleg-vizsgálat tükrében. In: Örkény A. (szerk.): *Kötőjelek*. Budapest: ELTE TÁTK Szociológia Doktori Iskola 133–157.
- Fekete M. – Tibori T. (2018): Az ifjúság szabadidő felhasználása. In: Nagy Á. (szerk.): *Margón kívül : magyar ifjúságkutatás 2016*. Budapest: Excenter Kutatóközpont, 258–283.
- Fletcher A.-C. – Nickerson P. – Wright K. L. (2003). Structured leisure activities in childhood: links to well-being. *Journal of Community Psychology*, 31(6): 641–659.
- Haworth, J. T. – Veal, A. J. (2004): *Work and leisure*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203489321>
- Goswami, H. (2014): Children's subjective well-being: Socio-demographic characteristics and personality. *Child Indicators Research*, 7(1): 119–140. <https://doi.org/10.1007/s12187-013-9205-7>
- Guld Á. (2022): *A Z generáció médiahasználata. Jelenségek, hatások, kockázatok*. Budapest: Libri Kiadó.
- Konu A. I. – Lintonen T. P. – Rimpelä M. K. (2002): Factors associated with schoolchildren's general subjective well-being, *Health Education Research*, 17(2): 155–165. <https://doi.org/10.1093/her/17.2.155>

- Kovács P. (2008): A multikollinearitás vizsgálata lineáris regressziós modellekben. *Statisztikai Szemle*, 86(1): 38–67.
- Kristóf L. (2019): Kultúrafogyasztás, szabadidő eltöltés. In: Balogh, K. – Hajdu, G. – Huszár, Á. – Kristóf, L. – Megyesi, B. (szerk.): *Származás és integráció a mai magyar társadalomban*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Maslow, A. H. (1954): *Motivation and personality*. New York: Harper.
- Mota, J. – Gomes, H. – Almeida, M. – Ribeiro, J. C. – Santos, M. P. (2007): Leisure time physical activity, screen time, social background, and environmental variables in adolescents. *Pediatric exercise science*, 19(3): 279–290.
- Nagy, Á. – Fazekas, A. (2016): Offline helyett online szabadidő? *Médiakutató: Médiaelméleti folyóirat*, 17(2): 41–57.
- Newman, D. B. – Tay, L. – Diener, E. (2014): Leisure and subjective well-being: A model of psychological mechanisms as mediating factors. *Journal of happiness studies*, 15(3): 555–578.
- Örkényi, Á. – Koszonits, R. (2004): Akiknek sem otthon, sem az iskolában nem jó: általános iskolások szubjektív életminősége. *Iskolakultúra*, 14(8): 43–55.
- Örkényi Á. – Kökönyei Gy. (2019): Szubjektív jóllét és egészségi állapot. In: Németh Á. – Várnai D. (szerk.): *Kamaszélelmód Magyarországon*, Budapest: ELTE PPK, L'Harmattan Kiadó, 167–210.
- Piko, B. F. – Keresztes, N. (2008): Sociodemographic and socioeconomic variations in leisure time physical activity in a sample of Hungarian youth. *International Journal of Public Health*, 53(6): 306–310. <https://doi.org/10.1007/s00038-008-7119-9>
- Poulsen, A. A. – Ziviani, J. M. – Cuskelly, M. (2006): General self-concept and life satisfaction for boys with differing levels of physical coordination: The role of goal orientations and leisure participation. *Human movement science*, 25(6): 839–860.
- Rees, G. (2018): Children's leisure activities and subjective well-being: A comparative analysis of 16 countries. In: De la Vega, L. R. – Toscano, W. N. (Eds.) *Handbook of leisure, physical activity, sports, recreation and quality of life*. Cham: Springer, 31–49. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75529-8_3
- Róbert P. – Szabó L. – Széll K. (2020): A gyermekjóllét aspektusai. Nemzetközi összehasonlítás egy iskolai kutatás alapján. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi R riport*. Budapest: TÁRKI 281–306.
- Ryan, R. M. – Deci, E. L. (2000): Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55: 68–78.
- Sallay H. (2005): Serdülők szubjektív jólléte: A családban és a baráti kapcsolatban észlelt igazságosság és az igazságos világba vetett hit szerepe. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 6(4): 295–315. <https://doi.org/10.1556/Mental.6.2005.4.3>
- Staempfli, M. B. (2007): Adolescent playfulness, stress perception, coping and well being. *Journal of Leisure Research*, 39(3): 393–412. <https://doi.org/10.1080/00222216.2007.11950114>

Szell, K. – Szabó, L. – Róbert, P. (2021): Három nemzetközi kutatás tanulójóllét-koncepciójának összevetése. *Neveléstudomány: Oktatás kutatás innováció*, 3(2): 67–95. <https://doi.org/10.21549/NTNY.33.2021.2.4>

1. sz. melléklet

A 15–17 éves gyermekek étellel való elégedettségének és szociodemográfiai jellemzőik összefüggése (lineáris regressziós modellek, β -együtthatók)

	Étellel való elégedettség (M9)	Étellel való elégedettség (M10)	Étellel való elégedettség (M11)
Lakóhely település típusa (ref.: falu)			
Város	-0,002	-0,013***	-0,013***
Megyeszékhely és megyei jogú város	-0,030***	-0,037***	-0,037***
Budapest	0,015***	0,005**	0,002
Szülők iskolai végzettsége (ref.: mindegyik szülőnek legfeljebb általános iskolai végzettsége van)			
Legalább az egyik szülőnek van szakmája	0,089***	0,020***	-0,022***
Legalább az egyik szülőnek van érettségije	0,139***	-0,006	-0,047***
Legalább az egyik szülőnek van diplomája	0,181***	-0,000	-0,035***
Szülők munkaerőpiaci aktivitása (ref.: egyik szülő sem dolgozik)			
Mindegyik szülő dolgozik	0,072***	0,038***	0,039***
Csak az egyik szülő dolgozik	-0,057***	-0,053***	-0,050***
Egyszülős család	-0,110***	-0,058***	-0,061***
Jár-e még nappali képzésre	0,083***	0,046***	0,042***
Nem	-0,015***	-0,012***	-0,011***
Materiális javakkal való ellátottság		0,292***	0,393***
Interakciós hatások			
Materiális javakkal való ellátottság x Legalább az egyik szülőnek van szakmája			-0,034***
Materiális javakkal való ellátottság x Legalább az egyik szülőnek van érettségije			-0,073***
Materiális javakkal való ellátottság x Legalább az egyik szülőnek van diplomája			-0,060***
sig	0,000	0,000	0,000
Korrigált R2	0,076	0,125	0,126